

YUN221
YUNAN EDEBİYAT TARİHİ:
KLASİK ÇAĞ
DR. ÖĞR. ÜYESİ ESRA YALAZI
06.12.2021

HERODOTOS

(MÖ 490-425)

- Herodotos, Pers Savaşları'nın tarihini yazan ilk Hellen tarihçidir. Herodotos'un hayatına dair kaynaklarımız kısıtlıdır. Suidas'daki kaydı ve mezar taşı yazıtı ana belgelerdir. Diğer yazarların atıfları da başvurulabilecek diğer biyografik kaynaklardır. Eserinde kendisine ilişkin pek ipucu vermeyen yazar, daha ziyade nerelere gittiğine, hangi kentlerde bulunduğuna ve kimlerle görüştüğüne dair bilgiler verir, ama bunlar bir kronoloji çıkarmak için yeterli değildir. Bir halk ozanı edasıyla «Halikarnassos'lu Herodotos araştırmasını, kamuya sunar» diyerek kitabını kamuya mal etmiştir. Bu alçakgönüllülük eserinde sunduğu ahlaki duruşu ile uyumludur.
- Karia'nın Ion etkisindeki Halikarnassos (Bodrum) kentinde MÖ 490 yılında doğduğu bilinmektedir. Annesi Dryo ve Theodoras adında bir erkek kardeşi vardır. Babası kentin seçkin bir ailesinden gelen Lykses'tir. Herodotos Halikarnassos tiranı Artemisia'dan sonraki ikinci tiran olan Lygdamis'in MÖ 460'lardaki ayaklanmada öldürttüğü ozan Panyassis'in yeğenidir. Suidas'ta Panyassis için, «çok gerilemiş olan şiiri diriltebilecek kadar güçlü bir şair» ibaresi bulunur. Herakles üzerine bir destan yazdığı bilinen Panyassis'in, epik duruşu ile Hellen mitleri ve anlatıları hakkında Herodotos'un ilk öğretmeni olmuş olduğunu düşünebiliriz.

- Herodotos amcasının akıbetinden sonra Samos (Sisam) adasına kaçmış ya da sürgün edilmiştir, daha sonra o zamanki bilinen dünyayı (οἰκουμένη γῆ) gezmeye başlamıştır. Eusebios, «tarihçi Herodotos'un MÖ 468-467 yıllarında tanınmaya başladığını» bildirir ki, bu tarihte Samos'da olduğu anlaşılmaktadır. Herodotos, Samos'ta sanatını ilerletmiş ve eserini yazmaya başlamıştır. MÖ 454'de Halikarnassos'a dönebileceği bir politik ortam doğunca tiranın devrilmesinde rol almış ancak politik çekişmeler ile mücadele etmek yerine başladığı eserini tamamlamak üzere yeniden Halikarnassos'dan ayrılmıştır. MÖ 440'larda Atina'ya giden Herodotos, orada Perikles ve Sophokles gibi dönemin ünlü isimleriyle tanışmıştır. Herodotos buradan Güney İtalya'da Sybaris yakınında MÖ 443-444'te yeni kurulan bir Atina kolonisi olan Thurioi'ya gitmiş ve ömrünün geri kalanını burada geçirmiştir. MÖ 420'lerin ortasında Thurioi'da öldüğü ve gömüldüğü bilinmektedir. Byzantion'lu Stephanos'un sözlüğünün Thurioi'ye ilişkin maddesinde, tarihçinin mezar taşı yazıtına ilişkin şu kayıt düşülmüştür: «Bu toprak Lykses oğlu Herodotos'un kemiklerini örtmektedir; eski Ion tarihçilerinin prensi Dor topraklarında doğmuştu. Yurttaşlarının saldırılarına dayanamayarak kaçmış ve Thurioi'u ikinci yurdu yapmıştır».

- Tarihçinin yurdu, Halikarnassos bir Dor kolonisidir, ama Ion etkisi altındadır. Herodotos'un Samos'a gitmeden önce ve hatta çocukluğundan beri, Hellence bildiği ve konuştuğu hatta gençliğinde Ion kentlerinde eğitim aldığı sanılmaktadır. Zira özgürlük fikirlerine yatkındır ve amcasının öldüğü ayaklanma yüzünden demokrasi taraftarı duruşu keskinleşmiş olmalıdır. Eserinde de özgürlüğün Atinalıları öne çıkardığını savunur (5,78) ve Spartalılara özgürlüğü övdürür (7,135). Tiranların durumuna ilişkin olarak düşündüklerini de, Pers krallarının gücü kırılırsa başta kalamayacaklarını; zira, yönettikleri sitelerin halklarının tiranlığı kaldırıp demokrasiyi getirmek istediğini belirterek ortaya koyar (4,137). Bu sözü aslında kendi hayatında deneyimlediği mücadelenin de özünü oluşturmaktadır. Ancak eserinde kendi dönemine değil de kendi dönemindeki mücadelenin belirleyicisi olan Pers gücünün kırılması sürecine odaklanmıştır. Herodotos'un tarihi, Hellas ile Asya arasında Kroisos zamanından (MÖ 6.yüzyıl ortası), Kserkses'in Hellas'tan geri çekilmesi ve Sestos'un Hellenlerin eline geçmesine kadar (MÖ 478) süren dönemi konu edinir. Tarihçi, sonraki gelişmeleri ise işlerin akıbetini bilmenin verdiği bilgeliğin özgüveni ile haber verir. Bu bilgeliği Kserkses'e amcası Artabanos'un verdiği nasihat bağlamında okuyucu ile paylaşır: «Başladığı anda işin sonunun ne olacağı bilinmez» (7,51). Böylece eserinde MÖ 430'a kadar gelişen olayları da konu edinmiş olur.

- Yolculuklarına Samos'tan çıkmıştır. Pers coğrafyasının birçok yerlerini, Lydia, Media, İran'ı, Karadeniz'i, Mısır'ı, Kyrene'yi, Fenike'yi gezmiştir. Gittiği yerlerde dilden dile anlatılanları dinlemiş; önemli kişilerle görüşmüş, dönemin düşünsel iklimini takip etmiş ve resmî kayıtları incelemiştir. Kserkses'in askeri birliklerinin sayısını (7,184), ya da Plataia Muharebesi'ndeki Hellen ordusu mevcudunu (6,28) bu belgelerden öğrenmiştir. Eserinden bu çıkarımları yapmak olasıdır. Bu araştırmacılığı sayesinde Cicero ve sonrakiler Herodotos'a «tarihin babası» (Cic. leg. 1,1.5) adını vermişlerdir. Ama topladığı bilgilerle oluşturduğu eseri, yaşadığı dönemdekilerin ve sonrakilerin hayatlarındaki mücadelelere tarihsel bir bağlam ve bilgece bir anlam katmıştır. Tarihçinin eserinin ilk cümlesi varmak istediği noktayı anlatmaktadır. Burada bir araştırma (*historia*) söz konusudur; amaç, Hellenler ile barbarların (burada Asya halkları anlamında) başardığı büyük işlerin unutulmasını önlemek ve onların özellikle birbirleriyle savaşıyor noktaya nasıl geldiklerini göstermektir. Bu savaşların tarihi Herodotos'un yaşadığı dönem için olduğu kadar sonraki dönemler ve hatta bugün dahi dünyada olup bitenlere bir bağlam sunmaktadır. Herodotos, Homeros'un dünyayı Hellenler ile barbarlar diye ikiye ayırmasını kendi amacına yakın görmüş ve başarılı büyük işlerin anısını bu çerçevede sunmuştur. Ama bunu bir kutuplaşma unsuru olmadan, kültürler arası göreceliğin tarafsızlığı içinde sunmuştur. Böylece eserinin kimi bölümleri tarihten daha çok bir antropoloji, etnografya ya da arkeoloji incelemesi gibi okunur.

- Herodotos'un eserinin tamamı elimizdedir. Bu tarih eserinden başka bir eseri bilinmemektedir. Tarihçi eserinde Asur hikâyelerinden de söz eder (1,184), ama herhalde bu adla bir eser yazma niyetini gerçekleştirememiştir. Eserin, her biri Mousalar'dan birinin adını taşıyan dokuz kitaba ayrılması büyük olasılıkla İskenderiyeli edebiyatçıların yaptığı bir düzenlemedir. Herodotos'un kendisi ise, tarihini *logoi* denilen bölümlere ayırmıştır. Tarihçi, eserinde yer verdiği pek çok etnografya ve coğrafya ayrıntısında; kendisinden önceki geleneğe, o günkü bilinen dünyayı dolaşan İonialı gezginlere ve gelenek içinde toplanan sözlü kültür mirasının bilgisine dayanmaktadır. Özellikle, kıtalararası ayırmda ve bilinen dünyaya dair fiziki coğrafya açıklamalarında İonialı coğrafyacıların bilgilerine dayanmakla birlikte kendi yorumlarını da eserinde kullanmıştır. Sözlü kültürden gelen *mythos* kaynaklı soy kütüğü hikayeleri ve kentlerin/devletlerin tarihleri, MÖ 6. yüzyılda İonia'da *logographoi* denilen düzyazı geleneğinde yazan öncü tarihçilerle başlamıştır. Bu geleneği miras alan Herodotos, bunların yanı sıra eserinde daha geniş bir tarih tasarımına yer vererek ilk dünya tarihini oluşturmuştur. Eserinin merkezine oturttuğu Pers-Hellen Savaşları'nda; özellikle Pers dünyası ile ilgili anlatılara büyük yer vererek, anlatılarında muhtemelen kendinden önce yaşamış ya da çağdaşı yazarlar tarafından yazılmış olan *Persika*'lardan (Pers Tarihi) ve diğer halklar üzerine yazılmış kitaplardan yararlanmıştır.

- Özellikle Pers Savaşları'ndan sonra Persler ve onlarla ilişkili diğer halkları betimlemek için kullanılan *barbaros* terimi bu halklar üzerine yazılan barbar tarihi kitaplarını (*βαρβαρικά*) etkilemiştir. Bu sınıflamada Pers Tarihi üzerine yazılan ve *Persika* (*Περσικά*) denilen bu eserlerin yanı sıra *Indika*, *Lydiaka*, *Kypriaka*, *Skythika* ve *Aigyptiaka* gibi eserler de mevcuttur. Miletoslu Dionysios, Lampsakoslu Kharon ve Lesboslu Hellenikos'un *Persika* isimli eserlerinin olduğu bilinmektedir. Pers-Hellen Savaşları'ndan sonra Pers Tarihi üzerine yazmak bir gelenek haline gelmiştir, Herodotos'un zamanında başlamış olması muhtemel *Persika*'lar Thukydides'ten sonra daha da artmıştır. Peloponnesos Savaşı'nın sonuçlarının Hellen dünyası için aslında bir kayıp olması nedeniyle yazarların ilgisi tekrar öteki halklar üzerine yoğunlaşmıştır. Knidoslu Ktesias, Kolophonlu Dinon ve Kymeli Herakleides'in *Persika*'ları bu döneme aittir. Ancak bu eserlerin ortak yönü hiçbirinin günümüze kadar tam metin olarak ulaşamamış olmasıdır ya fragmanlar halinde ya da antik yazarların bunlara yaptığı atıflar ve özetler yoluyla bu eserler hakkında bilgiye sahibiz. Özellikle Ktesias, Dinon ve Herakleides'in Plutarkhos'un *Artakserkses* adlı eserini etkilediği ve Plutarkhos'un bu yazarlara eserinde atıfta bulunduğu biliyoruz.

- Ancak tek bir halk üzerine yazılan *Persika*'lardan ve diğer kitaplardan farklı olarak Herodotos, eserinde Hellen ve Pers tarihini karşılaştırmalı olarak onların etkileşimde bulunduğu diğer halkları da eserine dahil ederek etnografik, politik ve kültürel pek çok özellikleri ile birlikte ele almıştır.
- Yapıtı oluşturan kitaplarda işlenen başlıca konular aşağıdaki gibidir:
- **Birinci Kitap** (Klio): Hellenler ile barbarlar arasında çıkan çatışmanın kökenlerini araştırarak başlanan çalışma, Batı Anadolu'daki Hellen kentleri de dahil Asya'yı idaresi altına alan Lydia kralı Kroisos'un Pers kralı Kyros'a saldırarak ülkesinin yıkımına yol açması ve Kyros'a esir düşmesini anlatır. Lidya Krallığı'nı ve onun Asya'daki tüm gücünü, Hellen kentleri de dahil ele geçiren Kyros'un kurduğu Pers İmparatorluğu; Kyros'un Medleri yenmesi ve Babil'i egemenliğine katmasını anlatan olaylar çerçevesinde ele alınır. Bu bölüm Kyros'un Massagetler üzerine yaptığı saldırı ve neticesinde ölümü ile son bulur.
- **İkinci Kitap** (Euterpe): Kyros'un yerine tahta geçen oğlu Kambyses'in Mısır üzerine yaptığı seferi anlatır. Kitabın neredeyse tamamı Mısır üzerinedir; tarihi, kültürü ve dinsel uygulamaları ile Mısır halkı ve coğrafyası üzerine odaklıdır.

- **Üçüncü Kitap** (Thalia): Kambyses'in başarıyla tamamlanan Mısır fethinin akabinde Pers kuvvetlerinin Libya ve Ethiopia'ya saldırmasıyla gelişen olaylar ve Kambyses'in aklını yitirmesi anlatılır. Pers İmparatorluk Sarayı'nda yaşanan Mag isyanı ve akabinde tahtta yaşanan kriz de yine bu bölümde geçer. Herodotos, yine bu bölümde sözde Pers Sarayı'nda geçen bir demokrasi tartışmasına yer verir. Perslerin Mag İsyanı'nı bastıran Yediler arasından kurayla Dareios'u kral seçmeleri ve Dareios'un tahtta çıkışı anlatılır. Kral olduktan sonra Dareios'un Samos'a sefer düzenlemesi ve zafer kazanması akabinde Babil'de çıkan isyanı bastırması ile bölüm son bulur.
- **Dördüncü Kitap** (Melpomene): Dareios'un İskit ve Libya seferleri ve buraların halkları anlatılır. Öncelikle göçebe bir topluluk olarak kabul edilen İskitlerin dinsel ve kültürel gelenekleri üzerinde durulur. Dareios belli bir yerde oturmayan bu halk üzerine yaptığı seferde başarılı olamaz ve geri dönmek zorunda kalır. Ardından daha önce Hellenlerce kolonize edilen bir ülke olan Libya ve civarı anlatılır.

- **Beşinci Kitap** (Terpsikhore): Trakya'nın üzerine yapılan sefer ve buradaki halkın köleleştirilmesi, akabinde Makedonlar ve Persler arasındaki ilişkileri ele alınır. Ionia'da çıkan ayaklanma ile anlatının odağı Miletos tiranı Aristagoras'ın sırayla Sparta ve Atina'dan yardım istemesi ve Atina'nın desteğini almasına rağmen Ionia ayaklanmasının Persler tarafından bastırılması çerçevesinde geçen olayları ele alır. Pers Kralı Ion Ayaklanması'na destek veren Atina'yı cezalandırmak için, Hellas üzerine yapacağı seferi tasarlamaya başlar. Bu nedenle Atina'nın tarihçesi ve gelenekleri, demokratik sistemi ve Sparta ile arasında yaşanan ihtilaflar bu kitabın konusudur.
- **Altıncı Kitap** (Erato): Ion ayaklanmasının tamamen bastırılması sonrasında Kral'ın Mardonios komutasında Hellas'a sefer düzenlemesi ancak Pers donanmasının fırtına nedeniyle başarısızlığa uğraması. Hellas'a Datis ve Artaphrenes komutasında düzenlenen ikinci seferde Persler'in Marathon'da yenilmeleri anlatılır. Marathon'da yaşanan savaş için Atinalıların Sparta'dan yardım istemesine rağmen Sparta'nın dini bayramlarını bahane ederek yardıma gitmemeleri de bahsedilen konular arasındadır. Bu bölümün sonu, Marathon zaferinin Atina'ya mal edilmesi ve zaferde etkili olan komutanların ve bağlı oldukları Atina'nın ileri gelen aileleri hakkında bilgi verir.

- **Yedinci Kitap** (Polymnia): Dareios'un ölümü sonrasında Kserkses'in tahta çıkışı ve Hellas üzerine girdiği seferin hazırlıklarının anlatıldığı bölümde, Pers divanında Hellas seferi tartışılırken, Kral Kserkses amcası Artabanos'un uyarılarını dikkate almayıp seferi başlatır. Topladığı büyük orduyu Hellespontos üzerinde gemilerle kurduğu köprü üzerinde geçirir. Spartalıların da bu kez Atinalılara yardıma karar vermesi üzerine Thermopylai Muharebesi'nde Sparta gücünün Kral'a yenilmesi sonucunda Hellas'ın Perslerce istilasının başlaması anlatılır. Atinalı Themistokles'in Delphi kehanetlerini yorumlayarak Atina'yı gemiler yaptırmaya ikna etmesi olayına da bu bölümde yer verilmektedir.
- **Sekizinci Kitap** (Urania): Hellen ve Pers donanması arasında Artemision'daki gerçekleşen ilk savaşın ardından Atinalılar'ın kenti terketmesi ve Persler'in Atina'yı ve tapınakları yakıp yıkmaları anlatılır. Themistokles'in Perslerle Savaşı Salamis'te yapma önerisini kabul eden Hellenlerin Salamis'te büyük bir zafer kazanmaları ve akabinde Kserkses'in Hellespontos'a geri çekilmek zorunda kalması ancak ordusunun çok büyük bir kısmını Mardonios komutasında Hellas'ta bırakması anlatılır.

- **Dokuzuncu Kitap** (Kalliope): Mardonios komutasında Perslerin Atina'ya ikinci kez saldırımları üzerine Sparta'nın bu kez Atina'nın yardımına koşması neticesinde; Hellenler ve Persler arasında Plataia'da yaşanan büyük kara savaşında Hellenler'in zafer kazanmaları ve ardından Avrupa'dan ayrılmak zorunda kalan Pers ordusunun bu kez Samos'un karşısına dűřen Mykale'de yenilgiye uğramasıyla Persler'in Hellas üzerine dűzenledikleri seferin başarısızlıkla sona ermesiyle anlatı son bulur.